

The art of mobility

Deze zomer hebben we de loop der dingen omgedraaid: eerst de foto's, dan de tekst. Vormgever Erik Terlouw maakte foto's, twee aan twee, en de redactie vroeg acht auteurs een tekst te schrijven bij een van deze zomerduetten. Vandaag de ethicus Frits de Lange: 'Afhankelijk van iemand die het initiatief neemt, zijn eigen onwil of weerzin overwint, de handen uit de zakken haalt en met een paar stappen de immense en desolate afstand tussen de staande en de zittende overbrugt, de handgrepen aan de achterzijde van de stoel aanvat en hem in beweging zet.'

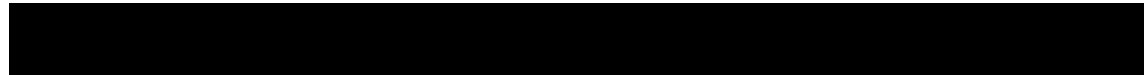
door Frits de Lange 25 augustus 2001, 0:00

Sinds mijn vader zo'n elektrische scooter heeft aangevraagd, zie ik ze overal rijden: bestuurd door oudere mannen (waarom zoveel mannen?), vaak met petten op en ingepakt in dikke jassen. Behoedzaam manoeuvreren ze door de winkelstraat of staan ze stil op het plein om naar de mensen te kijken. Samen met miljoenen rolstoelrijders, zegt de documentatiemap van de rolstoelfabrikant zo mooi, beoefenen ze 'The Art of Mobility'.

Welke zal mijn vader - binnen de financiële marges van de Wet voorzieningen gehandicapten (WVG) natuurlijk - kiezen? Ongelooflijk, wat bestaat er een keuze in die wagentjes. De folder van de firma biedt al zeven basismodellen elektrisch aangedreven power chairs. Die vervolgens dan nog helemaal aan de wensen van de individuele klant worden aangepast. Een Trax misschien? 'Voor

mensen die van frisse lucht houden en zoveel mogelijk bewegingsvrijheid willen hebben, is de Trax een vanzelfsprekende keuze,' zegt de folder. 'De rolstoel is sterk genoeg voor heuvelachtig terrein en kan zowel heuvel op als heuvel af met een gelijkmatige snelheid blijven rijden.' Een soort off the road-bolide zo te zien, waar je lekker mee kunt scheuren en als hoogbejaarde nog steeds jongensdromen mee kunt verwezenlijken. Of zal hij het bij een Entra MPS B houden? 'Voor iedereen die van de gulden middenweg houdt en een stoel zoekt die binnenshuis wendbaar is en tevens geschikt voor gebruik buitenshuis. De Entra heeft voorwielaandrijving en loopt uitermate soepel, hij kan binnen 1,1 meter 180 graden draaien en obstakels van 6 cm vormen geen probleem. De Entra is zeer geschikt voor stad en park en kan worden voorzien van verlichting, zodat hij ook gebruikt kan worden als het donker is. Met de Entra willen wij u topdesign, doordachte functies en hoge kwaliteit bieden, voor een lagere prijs.'

ADVERTENTIE

Nooit gedacht dat mijn vader nog eens in zo'n wagen zou rijden. Hijzelf trouwens al helemaal niet, vermoed ik. Wie immers meer dan tachtig jaar goed kon staan, hoeft toch niet zomaar te gaan zitten. En zolang je staat, kun je je ook niet voorstellen hoe het is om te moeten zitten. Maar hij zal wel moeten, wil hij de deur nog uit kunnen. Zijn benen weigeren steeds vaker dienst. Als hij moet opstaan lijkt hij telkens weer even op een zeeman in zwaar weer, voor hij zijn moeizaam evenwicht vindt. Een wandelstok is zijn onafscheidelijke metgezel. Inmiddels is dat een zo vertrouwde prothese geworden, dat hij er blindelings de toetsen op de afstandbediening van de tv mee kan bedienen.

Maar de stok is niet meer voldoende. Een rollator biedt, zolang het nog kan, uitkomst voor korte uitstapjes naar de supermarkt. Heel wendbaar, en met handige bagagerekjes. Moeten er meer boodschappen gehaald worden? Winkelwagens zijn niet alleen geschikt om je boodschappen in op te bergen, maar ook heel handig om je mee staande te houden. Een duurzame oplossing is het echter niet. Dus nu maar een elektrische rolstoel. The Art of Mobility, die kunst wil mijn vader immers wel blijven beoefenen.

Vreemd hoe je in korte tijd anders over rolstoelen kunt gaan denken, als iemand uit je naaste omgeving erop raakt aangewezen. Als ze buiten je sociale actieradius vallen, is zo'n stoel doorgaans het symbool van hulpbehoevendheid en maatschappelijke marginaliteit. Je staat er ook geen moment bij stil hoe het is om er in te rijden. Staande zit je niet. Natuurlijk, je weet wel dat Stephen Hawkings vanuit zo'n stoel de geheimen van het Universum doorgrondt en dat president Roosevelt er de wereldpolitiek vanuit voerde, maar toch. In een rolstoel zit je maatschappelijk gezien in het schemergebied. En ook hier geldt dan: die im Dunklen sieht man nicht. Mevrouw Singh Varma nam vorig jaar afscheid van het parlement door tijdens haar laatste publieke optreden in een rolstoel de Tweede Kamer te verlaten. De boodschap was duidelijk: met deze vrouw is het gedaan.

Wie in een rolstoel zit houdt zich weliswaar moedig staande, maar is in feite al gevloerd. Staande zit u niet, maar zittende ligt u al. Iedereen kent de wrange grap van de ober op het terras die over het hoofd van de rolstoelrijder heen aan zijn metgezel vraagt: 'En wat wil hij drinken?' Maar een vriend die rolstoelen op maat maakt, raadde mij aan ook eens te proberen wat hij onlangs tijdens een beurs deed: een half uurtje als quasi gehandicapte met één van zijn high tech-producten door de stad rijden. Je krijgt de ruimte, de volle ruimte, dat

wel: mensen gaan keurig voor je opzij, ontruimen het trottoir als het moet. Ruim baan voor de gehandicapte. Maar ondertussen mijdt men, uit schaamte of verlegenheid, elk oogcontact. Een rolstoelrijder doet niet mee in het spel van kijken en bekeken worden, dat winkelende voorbijgangers zo gretig met elkaar spelen. Hij wordt wel waargenomen, maar niet aangezien. Hij leeft niet met de anderen op gelijke oog- en oorhoogte.

Er lijkt met een denkbeeldige krijtstreep een ruime cirkel rondom de rolstoelrijder getrokken die hem op afstand van anderen zet. Hij is het voorwerp van morele zorg en aandacht, maar zelden een gelijkwaardige partner. Het gangbare beeld van de rolstoelzitter wil dat hij is aangewezen op familieleden en zorgverleners, die hem brengen waarheen hij - in het beste geval, zie Johannes 21 vers 18 - wil. Als op die foto. Afhankelijk van iemand die het initiatief neemt, zijn eigen onwil of weerzin overwint, de handen uit de zakken haalt en met een paar stappen de immense en desolate afstand tussen de staande en de zittende overbrugt, de handgrepen aan de achterzijde van de stoel aanvat en hem in beweging zet. Wie staat en gaat is actief, wie zit passief. De duwer is de moral agent, de geduwde de moral patient.

De man op de foto wacht roerloos en geduldig op het moment waarop zijn begeleider het weer tijd vindt om verder te gaan.

Zo laat zich tenminste het beeld lezen en zo las ik het ook de eerste keer. De te overbruggen afstand die de staande van de zittende scheidt, laat zich interpreteren als een te vullen leegte. Een te beantwoorden vraag. Een gat, dat met menselijk handelen moet worden gedicht. Waarom zou de ene mens zich met de andere inlaten? Is het een zoon met zijn vader? Dan uit plicht of uit liefde. Is het een verpleger met

zijn patiënt? Dan uit bewogenheid en professionaliteit. Zijn het twee toevallige voorbijgangers? Dan uit wederkerigheid en algemeen menselijke solidariteit.

Maar zo'n lezing van de foto zegt misschien meer over de lezer dan over het beeld. Wie het beeld zo duidt, staat, en zit niet. Laat ik de blikrichting eens omdraaien en het initiatief aan de rolstoelrijder gunnen. Aan een rolstoel zitten immers niet alleen handgrepen, maar ook zwenkwielen. Wie in een rolstoel zit, beoefent toch *The Art of Mobility*? Zolang deze man zijn handen gebruiken kan, kan hij zijn stoel wenden en keren, de afstand tot zijn aarzelende en stilstaande metgezel overbruggen, het woord tot hem richten, zijn blik zoeken.

Het is eigenlijk onzin om aan degene die fysiek overeind staat ook in morele zin het initiatief en de daadkracht toe te kennen. Men zou zich het omgekeerde kunnen indenken. Een rolstoelrijder heeft doorgaans veel weerstanden in en buiten zichzelf moeten overwinnen. Hij heeft daardoor vaak veel meer morele spierkracht en ruggengraat opgebouwd dan de jonge god die het voor de wind gaat. Die kan dan wel de honderd meter in 10 seconden lopen, maar moreel gesproken een slappeling zijn. Of men passief of actief, afhankelijk of autonoom, hulpbehoevend of zelfstandig in het leven staat, hangt blijkbaar niet af van een paar gezonde benen. Ook zonder kan men zich behoorlijk staande houden.

Een rolstoel staat voor het summum aan handicap. Wonderlijk eigenlijk. Op de keper beschouwd is het alleen een middel waarvan je noodgedwongen gebruikt maakt om je van A naar B te verplaatsen. Maar wat maakt deze prothese nu wezenlijk anders dan al die hulpstukken die bij ons op het nachtkastje liggen? Iedereen die een

bril sterker dan - of + 4 draagt is gehandicapt, maar wordt er niet meewarig om bejegend.

En wat heet gehandicapt. Met rolstoelen worden marathons afgelegd, elfstedentochten gereden, er wordt basketball, hockey, tennis en rugby op hoog niveau in gespeeld, er wordt de tango en de cha cha cha in gedanst. Je kunt er op vakantie mee naar Algarve (met de reisorganisatie 'Wheeling Around'), en wie dat te dicht bij huis vindt gaat met de Stichting 'Globe Roller' naar Maleisië of Brazilië. Rolstoel rijden is niet zielig, maar kan blijkbaar ook best leuk en opwindend zijn als je aan je club - ik kwam het tegen op internet - de naam 'JoyRiders' mee weet te geven. En heb je echt nog minstens wel een paar sterke armen en handen nodig? Het hangt er natuurlijk wel van af hoe je er voor de rest aan toe bent. Een progressieve spierziekte, een dwarslaesie, een meervoudige handicap, of gewoon de gebreken van de ouderdom: het verschilt nogal wat je in de rolstoel brengt. Maar zelf beslissen waar je gaat of staat, dat is en blijft mogelijk - hoor ik van mijn rolstoeltechnicus - zolang je ook nog maar één spier kunt bewegen. Je kunt zo'n power chair met een joystick besturen, maar ook met je kin, je hoofd, je vinger. Zelfs als je alleen nog maar kunt zuigen en blazen, dan nog ben je wendbaar.

Ik hoor dat allemaal bewonderend aan. Ik heb ontzag voor zoveel technisch vernuft, maar nog meer voor de man of vrouw die zich er mee voortbeweegt. Tegelijk probeer ik mij in te denken wat zoiets voor mij zou betekenen, als ik in die rolstoel zat. Ik kan me niet voorstellen waar ik de moed vandaan zou halen om blazend en zuigend überhaupt nog vooruit of achteruit, links of rechts te willen. Blijkbaar zijn er grenzen aan het inbeeldingsvermogen van iemand die (nog) staat. De mijne worden in elk geval overschreden. Staande zit ik niet, en kan mij dat laatste ook maar beperkt indenken. Maar een heel

klein beetje laat zich mijn morele fantasie wel oprekken. Dankzij mijn vader en zijn bewegingskunst. Ik probeer me voor eventjes te verplaatsen in de huid van iemand die lang gestaan heeft, maar nu steeds vaker moet zitten. Net genoeg om te beseffen dat zijn autonomie in elk geval niet in zijn benen zit.